

JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAI ZENONUI IVINSKIUI

Profesoriaus Jono Totoraičio MIC (1872–1941) susirašinėjimas su savo auklėtiniu Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete Zenonu Ivinskiu (1908–1971) prasidėjo 1930 m., kai šis rengėsi rašyti daktaro disertaciją apie Lietuvos valstiečių padėtį XVIII a. 1932 m. Ivinskis Berlyno universitete apgynė daktaro disertaciją *Lietuvos valstiečių luomo istorija: nuo seniausių laikų iki XVI a. pradžios*, kuri buvo publikuota 1933 m. Habilitacijos darbą *Lietuvių ir prūsų prekybiniai santykiai pirmoje XVI a. pusėje* Ivinskis parašė remdamasis medžiaga, surinkta Prūsų valstybiniame slaptajame archyve Berlyne ir Dancigo archyvuose, kurį apgynė Vytauto Didžiojo universitete 1933 m. 1935 m. Ivinskiui buvo suteiktas Vytauto Didžiojo universiteto docento vardas, 1940 m. – profesoriaus vardas. Dėstė Lietuvos istoriją, jos šaltinius ir istorinę geografiją.

Didžioji publikuojamų laiškų dalis Totoraičio rašyta iš Romos, kur jis 1938 ir 1939 m. dirbo Vatikano archyve. Į Vatikaną jis vyko jau atleistas dėl amžiaus (sukako 65 m.) iš Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto Filosofijos skyriaus istorijos profesoriaus pareigų. Totoraitis buvo tarp pirmųjų Lietuvos istorikų profesionalų, dirbusių Vatikano archyve. Tačiau reikia paminėti aplinkybę, kad į Vatikaną jis vyko ne savo noru, o marijonų vienuolijos, kurios nariu buvo, vyresnybės paliepinu. Tai aki-vaizdžiai paliudija jo laiškas Londono lietuvių Šv. Kazimiero bažnyčioje dirbusiam marijonui Kazimierui Aloyzui Matulaičiui. Laiške rašoma:

Mano išvažiavimas iš Marijampolės buvo man skaudus. Išbuvau ten 20 metų ne rankas sudėjęs, bet nuolat dirbdamas, vis skubindamasis, be paliovos jėgas tempdamas, kad tik daugiau ką padaryčiau. Nežinau ar čia buvo koks svarbesnis darbas įvykdytas be mano prisidėjimo ar bent pritarimo. Mano pastangos ir rūpesčiai čia tik buvo paskendę. Mano širdis čia tik jautėsi rami ir laiminga. Mano geidavimai ir svajonės galėjo nurimti tik Marijampolės darbuose ir vienuolyno ateities sumanymuose. Mano siela galėdavo džiaugtis tik Marijampolės vienuolyno įstaigomis ir grožybėmis. Mano minčių penas buvo mūsų bibliotekoje. Mano praeitės tyrinėjimų sritis tai žemė, kurios širdis yra Marijampolė. Niekur iš Marijampolės išvažiuoti nenorėdavau, o jei retkarčiais kur

būdavau išvykęs man ilgu būdavo ir norėdavau greit namo grįžti. Buvau įsitikinęs, kad Marijampolės vienuolynas tai pastovūs mano namai, iš kurių mane tik giltinė išvers. Išėjo visai kitaip. Gavęs įsakymą vykti į Romą, pasijutau kad man Marijampolėje vietos nėra, ne tik čia, bet ir Lietuvoje. Ėmiau jaustis kaip paukštis ore beskraidas, kuriam Lietuvoje ant žemės nusileisti ir ilsėtis nevalia. Taigi, kad ir labiausiai nenorėtum eik ir skubink ten, kur įsakyta, ne kur širdis traukia.¹

Nežiūrint tokių nuotaikų, atvykęs į Romą Totoraitis greitai įsitraukė į darbą Vatikano archyve.

Dirbdamas Vatikano archyve Totoraitis daugiausia dėmesio skyrė Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų XVI–XVIII a. dokumentams. Prieti prie XIX a. dokumentų nepavyko. Pirmiausia norėjo surasti ir nusirašyti Žemaičių vyskupų pranešimus Šventajam Sostui. Žemaičių vyskupų reliacijose tikėjosi rasti žinių apie Zanavykijos bažnyčias, kurios praverstų rašant rimtą Zanavykų krašto istoriją. Tačiau tokios medžiagos rado nedaug. Viename laiške Ivinskiui nurodė, kurių Žemaičių vyskupų reliacijas nusirašė. Po kiek laiko perėjo prie Vilniaus vyskupų pranešimų. Tyrinėjo Vilniaus vyskupijos XVII–XVIII a. pranešimus ir visus juos gavo nusifotografuoti; iš viso susidarė 160 puslapių. Toliau peržiūrėjo *Processus consistoriales* bylas apie Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų kandidatų į vyskopus tyrimus. Šią medžiagą taip pat gavo nusifotografuoti; tai atliko 1938 m. išvykos metu. 1939 m. toliau tyrinėjo Vatikano archyvo dokumentus, ruošė publikacijas iš surastos medžiagos, parašė pranešimą apie lenkų išspausdintus Vatikano archyvo dokumentus, kurį nusiuntė Ivinskiui, kad būtų perskaitytas Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavime².

Publikuojami devyni Jono Totoraičio laišakai Zenonui Ivinskiui, saugomi Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų spaudinių ir rankraščių skyriuje (f. 29, b. 1234). Publikacijos pabaigoje teikiamas Ivinskio laiškas, kuriame atsakoma į Totoraičio dviejuose laiškuose iškeltus klausimus. Šis laiškas saugomas Lietuvos centriniame valstybės archyve (f. 1674, ap. 3, b. 3, l. 7–7v). Skelbiamų laiškų rašyba ir skyryba nekeista.

Parengė Algimantas Katilius

¹ Jono Totoraičio MIC laiškas Kazimierui Aloyzui Matulaičiui MIC, 1938-04-12, in: *Londono Šv. Kazimiero parapijos archyvas*, f. 2, b. 11, lapai nenumuruoti.

² Plačiau apie Totoraičio darbą Vatikano archyve žr. Algimantas Katilius, *Jonas Totoraitis MIC: biografija ir veikla*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2022, p. 177–193.

I. JONO TOTORAČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI,
MARIJAMPOLĖ, 1930-03-16

Garbus Tamsta,¹

Džiaugiuosi, kad Jums pasisekė padaryti pažangos ir dar labiau, kad rengiatės rašyti disertaciją ir kad esate nusižiūrėję temą. Apie Lietuvos valstiečių padėtį XVIII š., man rodos, nebūtų per sunku parašyti, nors darbo ir nemažai reikės. Vienos archeografinės komisijos leidinių nebus gana. Reikės susirinkti visą literatūrą apie tą klausimą, ką yra rašę rusai, lenkai ir kiti. Be sunkenybių neapsieisite, bet dėl jų nenuleiskite rankų. Tas dalykas privers Jus įsigilinti į to laiko Lietuvos santykius ir padėtį. Berašydami išmoksitė praktikoje ir istorijos metodus ir pačią istoriją tyrinėti ir rašyti. Stokite į darbą drąsiai ir neatleiskite, iki kas reikia bus padaryta.

Geidžiu Jums ištvermės ir pasisekimo.

Su aukšta pagarba
K[un]. J. Totoraitis

Marijampolė

16 kovo 1930

P.S. Kur geriau būtų Jums vykti kitą semestrą, aš nieko tikro negaliu pasakyti.

II. JONO TOTORAČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI,
MARIJAMPOLĖ, 1935-06-28

Marijampolė 28.VI.1935

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Abu Jūsų raštu skaičiau atsidėjęs. Visi tvirtinimai atrodo smulkiai pagrįsti ir įrodyti. Jie man daro labai gerą įspūdį. Su nuomonėmis abiejuose išreikštose aš sutinku. Bet pastabą norėčiau pridėti apie Kęstučio mirtį. Tegu išreikštoji Jūsų nuomonė būtų ir tikra, tačiau jo mirties neaiškumą būtų gal

¹ Įrašas lapo kampe: *Gauta 1930-III-20.*

reikėję gal kiek kitaip pasakyti. Baigdami Jūs dedate Vygando² žodžius: Sed quomodo obierit, nemo unquam cognovit³. Prie tų žodžių būtų reikėję pridėti šiokią pastabą, švelninančią jų griežtumą. Tie griežti žodžiai kelia visai priešingą tam teigimui mintį, taip kaip ir lenkų aiškinimas, kad tai esanti amžinai neaiškinta paslaptis.

Antrame rašte aš norėčiau, kad pastabos (už naujoviškas autoriaus mintis leidėjai atsakomybę palieka jam pačiam) visai nebūtų. Jogaila gal būti ir nemalonus, kad padarė uniją su Lenkija, bet tie kaltinimai, kurie jam yra dabar prikišami, yra per daug neistoriški. Aš linkstu prie Jūsų nuomonės.

Dėkodamas už meilingą Jūsų dovaną ir džiaugdamasis gražiais Jūsų raštais liekuosi su tikra pagarba.

K[un]. J. Totoraitis

III. JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI, MARIJAMPOLĖ, 1937-06-07

Ponui Prof. Z. Ivinskiui⁴

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Siunčiu Jums p. Juknevičiaus⁵ diplominį darbą. Perskaičiau jį. Gal kai kuriuos dalykus būtų galėjęs ryškiau iškelti. Aš siūlyčiau laipsnį gerai, žinoma, jei Jūs sutiktumėte. Jis man sakė, jam esą svarbu, kad jis, iki užsibaigs mokslo metai, galėtų gauti diplomą.

Prie to galiu dar pranešti, kad prieš kelias dienas gavau *Kwartalnik Historyczny*⁶ 1934 ir 1935 m. Jei Jums kas bus reikalinga, mielai noru prisiųsiu.

Su aukšta pagarba.

K[un]. J. Totoraitis

Marijampolė

7.VI.1937

² Vygandas Magdeburgietis (apie 1365–1409) – Vokiečių ordino diplomatas Prūsijoje, eilėmis parašė Prūsijos kroniką.

³ Bet kaip mirė, niekas niekada nesužinojo (*lot.*).

⁴ Užrašyta kairiajame lapo krašte.

⁵ Apie šį asmenį duomenų neturime.

⁶ 1887 m. įkurtas lenkų istorinis žurnalas, leidžiamas iki šiol.

IV. JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI,
ROMA, 1938-04-21

Roma, Via Corsica 1
21.IV.1938

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Džiaugdamasis galiu pranešti, kad šiandien [neaiškus žodis] lengvai įsigavau į V.[atikano] archyvą. Kun. Rėklaitis⁷, Marijonų Kongregacijos Procurator Generalis, mane pristatė Archyvo vedėjui. Tas liepė parašyti bilietą, su kuriuo aš visada įeisiu, ir nusivedęs į Indeksų folijantų kambarį, paėmė tris folijantus, atvertė visuose trijuose, nuo kur aš turiu pradėti ir aš užsirašiau į 10 registų. Pas jėzuitus dar nebuvo. Smulkiau parašysiu kitą kartą.

Su pagarba k[un]. J. Totoraitis
Jo Malonybei
P. Z. Ivinskiui, Profesorui

Višinskio g. 32a
Kaunas
Lituania

V. JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI,
ROMA, 1938-05-01

Roma, Via Corsica 1. 1.V.1938

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Žadėjau Jums parašyti, kaip aš įėjau į Vatikano Archyvą. Ketvirtadienį po Velykų su k[un]. Rėklaičiu, mūsų kongregacijos Generaliu Prokuratorium Romoje, nuvažiavau į Vatikaną. Man nereikėjo rūpintis, kaip aš surasiu. Mano vadovas nusivedė mane per gražų kiemą (Belvedere) ir iš jo laiptais aukštyn į kitą mažesnę kiemą, kurį perėjė, įėjova į archyvą. Pirmame kambaryje oficialistas pasakė, kad Archyvo vedėjas esąs salėje, kur dirba

⁷ Kazimieras Rėklaitis (1887–1962) – marijonas, filosofijos ir teologijos mokslų daktaras. Į marijonų vienuoliją įstojo 1918 m. 1925 m. buvo pakviestas į Romą, kur Marijonų namuose buvo sekretoriumi, generaliniu prokuratoriumi, ekonomu, namų vyresnioju ir dvasios tėvu.

istorikai. Įėjova į salę, kur abiem pusėm yra daug suolų. Juose sėdi jauni ir seni vyrai, kunigai ir nekunigai, kiekvienas prieš save turi ant tam tikro pulpito storą foliantą, iš kurio rašo arba skaito. Ties viduriu salėje prie sienos kiek aukštesnėje už suolus katedroje sėdi archyvo vedėjas ir žiūri taip pat į storą foliantą. Kun. Rėklaitis priėjęs jam išaiškino mano norą dirbti tame archyve. Jis pakilęs sako: Andiamo⁸ ir su juo nuėjome į kitą salės galą, kur sėdi du oficialistai. Vienam jų jis liepė parašyti man bilietą, su kuriuo aš visada galėsiu įeiti į tą salę. Paskui jis nusivedė mudu į šalia esantį kambarį, kur prie sienų lentynose sudėti stori foliantai indeksai. Vieną jų jis paėmęs padėjo ant stalo, atvertė ir man parodė. Aš žiūriu į tą, o jis kitą ištraukęs atvertė ir vėl su pirštu rodo. Taip pat ir trečią. Juodu išėjo. Aš likęs užsirašiau tuos foliantus. Pirmas 31 Vescovi Schedario Garampi 61; jame man parodė, kur prasideda žinios apie Žemaičių ar Medininkų vyskupiją. Antra knyga 11 Miscelan[ea?] 1^a Schedario Garampi 78 apačioje Indice 522, iš to tuoju užsirašiau 5 numerius: 1. Lituani ad unitatem X[ristia]nae fidei venire cupientes⁹. [versus] III rg. 2. 1349 Kersbutis et alii duces Lituanie paganorum errores relinquunt: regium titulus eis promittitur¹⁰. Bull. I. 62 p. 00scr. Es9. 3. De concordiiis initis inter Poloniae reges et duces Lituanie¹¹. A.A. Arm. [ario] X. caps. 1 n° 4. 4. De Poloniae equitibus deletis a Lithuanis et Pruthenis saec. XIII.¹² Arm. XI. Cap.7. n° 16. 5. Fr.[ater] Barth[olomaeus] de Boemia ord.[inis] min.[orum] praed.[icatore] contra [?] Lituano commendatur et¹³ 4 m. 308. Tas viskas 200 puslapyje.

Trečias Foliantas L. M.64 Indice 164 atverstoje ir parodytoje vietoje 105 lape: Lituania Privilegium Vladislai Regis super libertate cleri Lituaniae Fer.[ia] 6 post diem ciner.[um] 1377¹⁴.

Antrą, trečią ir ketvirtą dieną išsirašiau iš pirmo folianto visus nurodymus apie Žemaičių vyskopus, viso 146 numerius. Vėliausia žinia: Varsaviae 15 Febr.[uarii] 1762 nominat[io] ad Ep[iscop]at[um] Samogitien[sem]

⁸ Eime (*it.*).

⁹ Lietuviai, trokštantys ateiti į krikščioniško tikėjimo vienybę (*lot.*).

¹⁰ Kęstutis (?) ir kiti Lietuvos pagonių kunigaikščiai pagonių paklydimus palieka; jiems žadamas karalių titulas (*lot.*).

¹¹ Apie sudarytas sąjungas tarp Lenkijos karalių ir Lietuvos kunigaikščių (*lot.*).

¹² Apie Lenkijos riterius, nukautus lietuvių ir prūsų XIII a. (*lot.*).

¹³ Brolis Baltramiejus iš Bohemijos (Baltramiejus Prahieškis) iš mažesniųjų brolių [pranciškonų] ordino, pamokslininkas, apie lietuvius (*lot.*).

¹⁴ Lietuva. Karaliaus Vladislovo [Jogailos] privilegija dėl Lietuvos dvasininkijos laisvės. 1377 m. penktadienį po Pelenų dienos (*lot.*).

vac.[antem] p[er] ob.[itum] Antonii Tyszkiewicz. Joannes Łopacinski Scholasticus Cathedr.[alis] Vilnen[sis] I. [?] 3, nominat.[us] p. 120¹⁵.

Baigęs rašyti tuos nurodymus su kun. Rėklaičiu nuvažiavau pas T. Jezuitą Kleintjens'ą¹⁶ su Jūsų knyga ir laišku. Jis man daug papasakojo apie archyvą ir kitą dieną parodė, kur galima rasti reikalinga informacija ir apie patį archyvą, apie lenkų ir latvių darbus, nusivedė į šalia esančią biblioteką į lenkų ir latvių skyrių, kur yra Arbuzovo¹⁷, R. Arbeitsbericht, Livl. Urkundenbuch ir kt. ir daug lenkų šaltinių leidinių ir istorinės literatūros, nusivedė, kur yra ilga eilė katalogų spintų, kur labai ilgoje salėje prie stalų daug įvairių žmonių yra berašančių ir beskaitančių. Jis man patarė žiūrėti, kas yra Nunciatūroje di Polonia ir rašyti lotyniškus ir lenkiškus tekstus, kurie nėra lenkų išleisti, o jis pats imsiąs itališkus tekstus, tik turėčiau vartydamas pažymėti tai, kas yra apie Lietuvą. Aš beveik apsiėmiau. Jis patarė pradėti nuo 9 tomų (iš viso esą į 600). Aš jau varčiau 16-tą, kur radau v. Giedraičio¹⁸ laišką ir šiek tiek iš jo išsirašiau. Tuo tarpu tą nuncijatūrą atidedu tolesniam laikui. Tuo tarpu pagal minėtuosius Garampio nurodymus ieškau žemaičių vyskupų laiškų; kas man tinka, pasižymiu; du v. Mikalojaus Paco¹⁹ laiškų iš 1610 ir 1614 m. išsirašiau ištisai. Bibliotekoje in Annalibus Camaldulensibus VIII tome radau įkūrimą Pažaislio ir Vygrių vienuolynų. Kasdien archyve esu nuo 8.15 iki baigiantis 12 val. Kun. Kleintjens'as parašė Jums laišką, davė savo vieną knygą ir įteikė k[un]. Reklaičiui, kad jis per ką nors, gal per k[un]. Ylą²⁰, Jums pristatytų. Man Jūsų rekomendacija buvo labai naudinga ir už ją Jums reiškiu širdingą padėką. Jis mane įvedė į tuos dalykus, kurie pradedančiam yra žinotini. Man rūpi rasti Ž.[emaičių] vyskupo vyskupų reliacijos ar pranešimai apie vyskupijos stovį Šv. Sostui. Bet iki šiol dar neradau nė vieno. Geidžiu Jums viso labo

su tikra pagarba k[un]. J. Totoraitis

¹⁵ Varšuvoje, 1762 m. vasario 15 d. nominacija į likusią be ganytojo Žemaičių vyskupiją po Antano Tiškevičiaus mirties. Jonas Lopacinski, Vilniaus katedros scholastikas, ... [?], nominatas ... [?] (*lot.*).

¹⁶ Jean Chrétien Joseph Kleintjens (1876–1950) – olandų jėzuitas, istorikas. 1937 m. lankėsi Kaune, dirbo bibliotekose. Paskelbė straipsnių *Židinyje* ir *Athenaeum*.

¹⁷ Leonidas Arbuzovas (1848–1912) – Latvijos vokiečių istorikas.

¹⁸ Merkelis Giedraitis (1536–1609) – Žemaičių vyskupijos vyskupas nuo 1575 m.

¹⁹ Mikalojus Pacas (1570–1624) – Žemaičių vyskupijos vyskupas 1610–1618 m. Dėl sveikatos atsisakė vyskupo sosto ir išvyko į Italiją.

²⁰ Stasys Yla (1908–1983) – kunigas, rašytojas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikas.

VI. JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI,
ROMA, 1938-05-09

Roma, Via Corsica 1. 9.V.1938

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Vatikano Archyve šiandien suėjau Jezuitą T. Kleintjens'ą. Jis man pasakojo, ką jis radęs archyve apie Lietuvą. Jis padaręs sąrašą rankraščių apie Lietuvą, esančių skyriuje vadinamame Fondo Garampi. Išspausdintai būtų kokia 50–60 puslapių. Jeigu Ateneumas, ar kuris kitas laikraštis apsiimtų spausti, jis mielų noru savo rankraštį nusiųstų į Kauną. Tokį pat sąrašą jis buvo padaręs ir Latvijos dalykų. Rygoje jam tai išspaudė. Aš jo klausiau, ar ten jis dėjo ką nors apie Lietuvą. Sakėsi Lietuvos dalykus jis skyrium užsirašęs ir dar nieko spaudoje negarsinęs. Tas jo sąrašas būtų naudingas kiekvienam lietuviui istorikui, kurs kada nors važiuos į Rymą ieškoti žinių apie Lietuvą. Jis galėtų atsiųsti spausti dar ir kitą dalyką. Viename dideliame Foliante pavadintame: Inventarium Archivi Regni Poloniae in arce Cracoviensi existens Indice 227; parašytas 1682 (nepamenu gal ir 1582), jame yra 20 puslapių apie Lietuvą. Ar apsiimtų tą spausti Ateneumas ar kitas laikraštis. – Jis suradęs dar Vitae patrum Jesuitarum Lituanorum²¹, būtų 30 puslapių spaudos. Čia esą žinių apie papročius. Ir tą duotų spausti. – Visi tie dalykai rašyti lotyniškai. Jeigu apsiimtų spausti, prašyčiau man keliais žodžiais tai pranešti. Tos žinios jis laukia. Jis manęs klausė, ar Jūs būsite jau gavę laišką ir knygą, kurią jis įdavė k[un]. Reklaičiui. Turėjo Jums tai parvežti k[un]. Grauslys²², ar kitas kunigas.

Aš jau trečia diena vartau 9-tą tomą Nunziatura di Polonia. Žinios jame iš laiko po pabėgimo iš Lenkijos Kar.[aliaus] Henriko Valezo²³. Išsirašiau vieną ypatingą žinią apie lietuvius iš vieno laiško 4.VI.1575, kur kalbama Stęžycos seimą.

In senatoribus et equitibus maxima est de Rege dissensio, longeque diversa studia: quod si Piastum expectant vel Moschum, illi vero Caesarem. Sunt alii qui Regi adventum, vel saltem ipsius legatos Bellogurdum et Bibrache exspectandos censent, quorum primos obtinet Archiepiscopus.

²¹ Lietuvių tėvų jėzuitų gyvenimai (*lot.*).

²² Steponas Grauslys (1918–1994) – bernardinas, nuo 1937 m. studijavo teologiją Popiežiškajame Romos Šv. Antano pranciškonų universitete.

²³ Henrikas Valua (1551–1589) – 1573–1574 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis, 1574–1589 m. Prancūzijos karalius.

Lituani Moschum detestantur peius diabolo, Caesarem optant. Prussi per literas declararunt Regem se habere et ideo in alterius electionem non consentire...²⁴ 8 lapas.

Aš noriu prieiti prie Relationes episcoporum Samogitiensium²⁵. Jos yra Archyve Congregationis Consilii²⁶. Reikės įteikti ypatingą prašymą. Tikiuosi, kad leidimą gausiu. Manau ten rasti mano reikalui įdomesnių dalykų.

Geidžiu Jums viso labo

Su pagarba ir meile

K[un]. J. Totoraitis

VII. JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI, ROMA, 1938-05-31

Roma, Via Corsica 1. 31.V.1938.

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Labai dėkui už laišką, kurio ir aš ir T. Kleintjens'as išsiilgdami laukėme. T. Kleintjensui sakiau, kad abi redakcijos apsiimtų spausti. Jis pats sąrašą lietuviškų dalykų esančiuje skyriuje Fondo Garampi mano spausti Praeityje, taip pat ir tai, kas yra apie Lietuvą minėtajame Inventarium. Jis pats tuodu rankraščiu ketina siųsti p. prof. Janulaičiui²⁷. Vitae Patrum Jesuitarum Lituanorum²⁸ leidžia man siųsti „Athenaeumo“ redakcijai arba Jums, kad jai įduotumėte. Aš Jums tuojau tą rankraštį išsiųsiu ir prašysiu įteikti „Athenaeumui“.

Klausiau jo ir apie Tarkvinijaus Pekulo²⁹ Žemaičių vizitaciją 1579 m. Sakėsi, kad tą rankraštį turėjęs jau rankose, bet dabar neatsimenąs, kur jį radęs.

²⁴ Tarp senatorių ir riterių yra didžiausias nesutarimas dėl karaliaus ir daug įvairių siekių: jei [vien] deda viltis į Piastą ar Maskvėną, tai kiti į Imperatorių. Yra tokių, kurie mano, kad reikia sulaukti karaliaus ar bent jau jo pasiuntinių Belogurdo ir Bibrachės atėjimo; jų pirmuosius palaiko arkivyskupas. Lietuviai Maskvėną keikia labiau už velnią, pageidauja imperatoriaus. Prūsai raštais paskelbė turį karalių ir todėl kito elektijos nepalaiko (*lot.*).

²⁵ Žemaičių vyskupų reliacijų (*lot.*).

²⁶ Susirinkimo kongregacijos (dab. Dvasininkijos dikasterijos).

²⁷ Augustinas Janulaitis (1878–1950) – teisininkas, istorikas, profesorius, Lietuvos istorijos draugijos leidinio *Praeitis* redaktorius.

²⁸ Lietuvių tėvų jėzuitų gyvenimai (*lot.*).

²⁹ Tarkvinijus Pekulas, įgaliotas popiežiaus Grigaliaus XIII, 1579 m. vizitavo Žemaičių vyskupiją.

Žadėjo ieškoti ir nukopijavęs Jums atsiųsti. Kaip tai greitai galės būti, jis nežino. Jei jis jį radęs nenorėtų rašyti ir man parodytų, aš duosiu nufotografuoti ir atsiųsiu. T. Kleintjens pasakojo, kad jis radęs gana daug žinių apie latvių pagonystę ir pagoniškus jų papročius. Aš apie lietuvių pagonystę nieko dar nėsu užėjęs.

Jus interesuoja ekonominiai santykiai XVI š. Viena tokį dalyką užėjau. Bevartydamas 9-tą tomą di Nunziatura di Polonia, kur yra daug dokumentų apie Lietuvos prijungimą, pastebėjau, kad pirmas straipsnis apie tai yra *Descriptio totius Livoniae – arces*³⁰ – pilių išskaičiavimas pusl. 315r., o antaras tai *Commoda receptae Livoniae*³¹ p. 319–32, kokia nauda būtų Lenkų karaliui prisijungus Livoniją – aiškinama patogi Livonijos ir jos uostų padėtis prekybos atžvilgiu. Jei jis Jums įdomus, galėsiu duoti nufotografuoti.

P. Ruginienė³², kai atvažiuos, padėsiu kiek galiu. Duosiu jai savo rankraštį, kur sužymėjau viską, kas yra Garampio Fonde apie Žemaičių vyskupiją.

Turbūt Jums esu minėjęs, kad rašausi Žemaičių vyskupų reliacijas XVII ir XVIII š. Rašau kasdien nuo 8 iki 12,3 v., tai yra, kol Archyvas atdaras. Štai kiek esu nusirašęs:

1. 1625.6.I. Stanisłai Kisska³³ relatio
2. 1646.15.VIII. Georgii Tyszkiewicz³⁴ „tos nerašiau, nukopijavęs ją yra užpernai k[un]. Vaišnora, ją daviau spausti „Tiesos Keliui“.
3. 1664.30.IX. Vornis Aleksandri Sapiega³⁵ relatio nusirašiau.
4. 1748 Antonii Tyszkiewicz³⁶ [relatio], tos nerašiau, nes ji jau yra išspausa viename Lietuvos žurnale.
5. 1755.10.II. Antonii Tyszkiewicz relatio – jau turiu nufotografuotą.
6. 1761.7³⁷ Kal. Aprilis Ant. Tyszkiewicz „nusirašiau.

³⁰ Visos Livonijos aprašymas. Pilys (*lot.*).

³¹ Perimtos Livonijos privalumai (*lot.*).

³² Marija Andziulytė-Ruginienė (1896–1973) – istorikė, pirmoji istorijos mokslų daktarė moteris Lietuvoje.

³³ Stanislovas Kiška (1584–1626) – Žemaičių vyskupijos vyskupas nuo 1618 m.

³⁴ Jurgis Tiškevičius (1596–1656) – Žemaičių vyskupijos vyskupas 1633–1649 m., Vilniaus vyskupas 1649–1656 m.

³⁵ Aleksandras Kazimieras Sapiega (1624–1671) – Žemaičių vyskupijos vyskupas 1659–1667 m., Vilniaus vyskupas 1667–1671 m.

³⁶ Antanas Domininkas Tiškevičius (1692–1762) – Žemaičių vyskupijos vyskupas nuo 1740 m.

³⁷ 7 taisyta iš 18

7. 1767.14.III. Olsiadis Joannis Lopacinski³⁸ „rašiau ją 8 dienas.

8. 1773 “ “ tą dabar rašau.

Prie tų reliacijų yra dar pridėta laiškų, kurių kai kuriuos nusirašau, kai kuriuos apleidžiu. Tris reliacijas 1778, 1789 ir 1793 daviau nufotografuoti. Jose visose yra daug žinių ne tik vyskupijos istorijai, bet apskritai Lietuvos ir ypač Žemaičių praeičiai. Greit jau būsiu baigęs. Toliau prašysiu Ž[emaičių] vyskupų reliacijų iš XIX š. Jei jas gausiu, fotografuoti duosiu ko daugiausiai. Archyvas bus atdaras iki 15 liepos. Jei seksis gauti ko noriu, tai dar šiek tiek padaryčiau. Noriu prieiti ir prie Žemaičių vyskupijos vizitacijų – tai būtų aprašymai bažnyčių ir parapijų.

Geidžiu Jums ir visiems istorikams didžiausio pasisekimo.

Su aukšta pagarba k.[un]. J. Totoraitis

VIII. JONO TOTORAČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI, ROMA, 1938-06-12

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau

Siunčiu Jums žadėtus „Commoda receptae Livoniae“. Apie savo darbus nedaug ką gero galiu pasakyti. Žemaičių vyskupų reliacijas XVII ir XVIII š. nusirašytas ar nufotografuotas turiu visas ir tai jau gana seniai. Rūpinuosi gauti XIX š. Bet čia užkliuvau. Seniai jų laukiu, bet vis veltui. Gal iš to nieko neišeis. Tuo tarpu, kad laikas negaištų, ėmiau ieškoti Juliaus II vieno dokumento iš 1507 m., kuriuo patvirtinama d. k. Aleksandro³⁹ privilegija, duota Žemaičių vyskupui [...] ⁴⁰ kanaunykus ir klebonus nelaukiant didžiojo kunigaikščio pristatymo. Archyvo vedėjas davė man suplikų folijantą 1248, rašytą bauriu sunkiai įskaitomu gotiko kursyvu. Beieškodamas sugaišau kelias dienas ir neradau. Archyvo vedėjas pasakė, kad neverta daugiau ieškoti, bet aš dar vieną 1249 folijantą peržiūrėjau ir vis veltui. Bet bent tiek čia gera buvo, kad radau kitą neieškotą dokumentą, kuriame minimi yra Anykščiai ir Utena. Tai visos savaitės mano darbo pilnas.

Jei Archyvo darbo vaisius dabar buvo menkas, tai iš kitos pusės mano istorinės seniai įgytos sąvokos įgavo daugiau gyvumo ir aiškumo, nors man

³⁸ Jonas Lopacinskis (1708–1778) – Žemaičių vyskupijos vyskupas nuo 1762 m.

³⁹ Aleksandras (1461–1506) – Lietuvos didysis kunigaikštis nuo 1492 m. ir Lenkijos karalius nuo 1501 m.

⁴⁰ Trūksta teksto, nuplėšta lapo dalis.

jos dabar gilinti visai nerūpi. Kai kada mane ir nenorintį nusiveda ar nusi-veža pažiūrėti istorinių vietų. Mačiau Forum Romanum, erdvius didingus Kapitolio ar Palatino griuvėsius, įstabiai didingą Kolosejų, [neaiškus žodis] Hadrianino⁴¹ Angelo tvirtovę, Dijoklecijano⁴² termus, dabar paverstus į bažnyčią ar didžiausias senovės Karakallos maudyklas, supusių miestą mūrų liekanas. Tas viskas gyvai primena senovinės Romos galybę ir didybę ir ypač tuos pasaulio viešpačius imperatorius, kuriems ranka mostelėjus tie ir kiti panašūs pastatai Italijoje ir kitose imperijos šalyse dygte dygo. Jei tie dalykai stebina, tai dar didesnę ir smarkesnę išpūdį daro griuvėsiuose išlikusi labai ardvi miesto plotą užimanti Villa Hadriani. Hadrijanas čia pasistatė ne tik didžiausią rūmą, bet dar ir žymiausias didžiausias visoje imperijoje esančius pastatus. Viskas buvo pasaulyje didinga, gražu ir dailu, čia buvo dar didingiau gražiau ir dailiau atvaizduota ir pakartota. Dabar tas viskas jau tik praskambėjusią didybę ir galybę primena griuvėsiai.

Mačiau ir kitos rūšies įstabų paminklą. Netoli nuo tos Hadrijano [...] ⁴³ didingos liekanos Tyvolyje ant aukšto upės (rodos Anienės) kranto yra likusi palyginamai nedidelė kardinolo Hipolito d'Este⁴⁴ villa ar rūmas su išpuoštu viridarium⁴⁵, su aukštomis salėmis, kurių skliautai ryškiais freskais išdabinti, o sienos paveikslais, su ypatingu prie jos esančiu balkonu ar terasa, nuo kurios puikiausias reginys į žemai toliau esančią lygumą ir puik[i]us kalnus ir arti apačioje esantį sodą. Tas sodas tai tos villės puikiausias, kokį tik galima įsivaizduoti, įstabus papuošalas. Iš dviejų ar net iš trijų kraštų tas sodas terasomis leidžiasi žemyn. Kiekviena terasa išklotą marmurais, užpakalinės jų sienos pajvairintos aukštomis meniškais grotomis su senovės dievaičiais, didvyriais, mitologinėmis esybėmis. Dar labiau tas terasas ir grotas įvairina tai, kad iš jų labai meniškai į visas puses, žemyn ir aukštyr tryska gausus vanduo, kurs didžiausioje terasoje šniokšdamas didingais gausiais stulpais kyla aukštyr ir krinta į didį rezervuarą, puikiai įtaisytą. Žemyn paliai takus vanduo aukštyr čirškia gražiomis srovėmis ir vietomis aukštomis koliumnomis. Žemai per vidurį sodo teka per tris tvenkinius. Tai į meną ir daile paverstas upės vanduo tais tvenkiniais iš sodo grįžta vėl į paprastą savo vagą. Ta villė su savo sodu, gausiu menu primena Renesan-

⁴¹ Publijus Elijus Trajanas Hadrianas (76–138) – Romos imperatorius nuo 117 m.

⁴² Gajus Aurelijus Valerijus Diokletianas (244–311) – Romos imperatorius 284–305 m.

⁴³ Trūksta teksto, nuplėšta lapo dalis.

⁴⁴ Ippolito II d'Este (1509–1572) – kardinolas.

⁴⁵ Sodu (*lot.*).

so Italijos kunigaikščių rūmus. Visur menas, visur dailė ir visumoje ir mažiausiose smulkmenose, visur Renesanso dvasia, klasinės senovės dvasia, pagoniška dvasia. Renesanso žmonėms viskas turėjo būti malonu, dailu, gražu, meniška. Menai ir dailė juos turėjo visada žavėti ir džiuginti. Tai galima matyti toje villoje d'Este. Kaip tik tokių villių gyventojai kunigaikščiai buvo nedidelis, taip ir jų rezidencijos tik šešėlis, palyginant su senovės Romos imperatorių rūmų galybe ir didybe.

Mačiau ir dar kitokių nemažiau įstabų ir labi[au] stebinantį senovės paminklą, tai senovinį Subiako⁴⁶ urvą ar grotą, kiek vėlesnį benediktinų vienuolyną, prisegtą aukštai prie stataus staigiai žemyn krintančio kalno šono. Lietuvos ministeris p. Graužinis⁴⁷ savo automobiliu Jų Ekscelencijas Vilkaviškio ir Panevėžio vyskupas⁴⁸, J. E. vyskupą Būčį⁴⁹ ir mane teikėsi nusižvėžti į kalnus, kurių tarpukalnėmis teka Anijam⁵⁰ upė. Pervaziavus Tyvolį tos upės įvairiai vingiuojančiu tarp kalnų slėniu, gėrėjomės žaliuojančiais kalnų vaizdais, alyvų medžiais, vynuogynais, kai kur daržais ar sodais, iki privažiavome kalnuose esantį Subiako miestelį su Benediktinų vienuolynu. Už jo aukštyn į kalnus dar kiek važiavome ir paskui senoviniu keliu ar taku lipome aukštyn, iki priėjome šv. Benedikto urvą staigiam kalno šone, kur dabar Benediktinų vienuolynas. Čia mums parodė į kalno uolą iškalta nedidelė aukštesnė ir žemesnė bažnyčia, ar geriau koplyčia, su marmurinėmis, į geometrines figūras išdėstytomis balto ir juodo marmuro grindimis, su sienomis, kai kur įvairiaspalviais marmurais pagražintomis su senais freskais skliautuose, su paveikslais, nedideliais marmuriniais altoriais su marmurinėmis statulomis. Viskas primena ir rodyte rodo šv. Benediktą, jo darbo vaisių, žymiausių jo pasekėjus. Čia nėra tos didybės, matyti klasinės senovės griuvėsiuose ar net ir Estės villėje. Čia jauti kitokią dvasią, žiūrėdamas į freskas iš IX, XI, XII ir vėlesnių šimtmečių; paveikslų veiduose matai rimtą susimąstymą, gilų maldingumą; jauti, kad tie žmonės su Dievu kalbėjo, meldėsi. Čia dvelkia Kristaus dvasia, krikščionystės dvasia, krikščioniškos Europos dvasia. Šv. Benedikto pasekėjai įkūrė krikščionišką Europą. Jų darbų vaisiai: krikščioniška Europos kultūra, krikščioniškas menas

⁴⁶ Subiaco (*it.*).

⁴⁷ Kazimieras Graužinis (1898–1962) – diplomatas, 1932–1939 m. laikinasis reikalų patikėtinis prie Šventojo Sosto.

⁴⁸ Vilkaiviškio vyskupą Antaną Karosą (1856–1947) ar jo koadjutorių Mečislovą Reinį (1884–1953) ir Panevėžio vyskupą Kazimierą Paltaroką (1875–1958).

⁴⁹ Pranciškus Petras Būčys (1872–1951) – vyskupas, marijonas.

⁵⁰ Anienė (*it.* Aniene).

ir mokslas. O tas Subiako urvas – jos lopšys, kur šv. Benediktas, pasišalinęs iš pagoniško senovės gyvenimo, maldoje ir atsižadėjime savęs rengėsi kurti vienuoliją, naujos krikščioniškos kultūros nešėją. – Po šitų išpūdžių jau neįdomi buvo apačioje vieta, kur Neronas⁵¹, užtvėnkęs kalnų upę, pasidarė ežerą ir pasistatė šalia rūmą. Nei užtvankos, nei ežero, nei rūmo dabar nėra.

Roma, Via Corsica 1 12.VI.1938

k[un]. J. Totoraitis

IX. JONO TOTORAIČIO MIC LAIŠKAS ZENONUI IVINSKIUI,
ROMA, 1939-03-07

Roma, Via Corsica, 1. 7 kovo 1939.

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau,

Rašote, kad Jums įdomu, ką aš veikiu Vatikano Archyve ir ką esu suradęs. Atvažiavęs, kaip žinote, parašiau pranešimą apie vasarą nufotografuotas Vilniaus vyskupų XVII ir XVIII š. reliacijas, kas jau išspausa „Tiesos Kelyje“. Paskui rengiau straipsnelį apie Lenkų išleistus šaltinius iš Vatikano archyvo, ir tas, kaip rašote, buvęs skaitytas Katalikų Mokslininkų suvažiavime. Tuos baigęs pradėjau darbą Vatikano Archyve.

Pirmiausiai paėmiau labai storą Indeksą, kurio nugaroje yra pažymėta: De Pactis, Indice Nunziature ir apačioje Indice 134. Tame labai dideliame ranka rašytame tome lapai 51–59 užima Polonia; ar geriau sakant Lenkų Nuncijatūrą, kurios folijantai yra sukrauti, turbūt, ar gal taip seniau buvo, į tris spintas, nes minėtame indekse kalbama apie tris Armario⁵².

Armario I prasideda: 1. Polonia 1567–1572; 4. Polonia scritte diverse⁵³ 1551–1573 iki nuncijui Kaligariui⁵⁴ 23 tomai. XVII-tą šimtmetį pradeda tomas 37A, Nuncijaus laišakai 1609–1610. Armario I baigiasi 83-čiu tomu ir 1669.

Armario II prasideda 84-tu tomu. Nuncijaus laišakai nuo 1670 ir baigiasi 170-tu tomu ir 1740 m.

⁵¹ Neronas (37–68) – Romos imperatorius 54–68 m.

⁵² Knygų spintas (*it.*).

⁵³ Įvairūs Lenkijos raštai (*lot.*).

⁵⁴ Giovanni Andrea Caligari (1577–1581) – nuncijus.

Armario III prasideda 170-tu tomu ir metais 1560–1563, rodos, laiškai rašyti iš Romos ir eina iki 360-tam tomui, iki pradžiai XIX š., iki 1808.

59 tome paskutiniame puslapyje yra additamenta⁵⁵ 24 tomai. Tai viso 600 tomų toje Lenkų Nuncijatūroje nebūtų, bet yra prie daugelio numerių ar tomų priedų su tuo pat numeriu ir raide arba lotyniška skaitline. Yra dar kitas skyrius Nunziatura di Varsavia, bet apie ją aš nieko tikro negaliu pasakyti.

Po to ėmiau žiūrinėti pirmus šešis tomus iš tos Lenkų Nuncijatūros del to, kad Krokuvos leidiniuose tie tomai nebuvo panaudoti. Iš jų nieko nebuvo ėmęs ir Wierzbowski⁵⁶. Ar ką iš jų buvo išvertęs Malinovskis⁵⁷ ir Rikačevskis⁵⁸, aš nežinau. Aš juos visus perverčiau. Žinių apie Lietuvą juose yra daug iš laiko 1561–1573 ar dar vėliau. Kai ką pasižymėjau, bet ištisų tekstų nesirašiau. Didesnė tekstų dalis rašyta itališkai, o aš su ta kalba turiu dar sunkumų; nenorėjau paskęsti tuose šešiuose tomuose, ypač kad nelabai jie tinka mano tikslams.

Baigęs juos, nukrypau į visai kitokį dokumentų skyrių, į vadinamus Processus Consistoriales. Tai yra kandidatų į vyskopus bylos. Man rūpi Vilniaus ir Žemaičių dijecezijos. Iki šiol bylų aš turiu 10, vienuoliktą dabar persirašinėju. Jos yra nemažiau svarbus šaltinis už vyskupų reliacijas, kurias jau žinote iš Tiesos Kelio. Seniausia mano turima byla yra iš 1600 m. Apie ją parašiau platų pranešimą ir nusiunčiau vyskupui Būčiui, gal išspaus Tiesos Kelias. Pavadinau jį Benedictus Voina promovendus ad Episcopatum Vilmensem⁵⁹. Aš norėčiau susirinkti visas tų dviejų vyskupijų bylas, kiek tik bus galima rasti. Bet darbas eina labai lėtai. Reikia laiko, iki surandi. Kiekviena byla turi po kelias dešimtis puslapių. Tai perrašinėjant reikia ilgai užtrukti, nors ir tas vietas, kurios man atrodo be vertės, apleidžiu. Tų 10 mano jau turimų bylų 5 yra nufotografuotos; tik 5 persirašiau, tai labai mažai. Pernai aš turėjau gana lėšų fotografijoms, tai galėjau švaistyti pagal užsimanymus. Šiomet reikia susispausti. Yra bylų, liečiančių Lietuvos istoriją, ir kitokių: Bernardo Maciejovskio⁶⁰, Lucko vyskupo, kandidato į Vilnių, to,

⁵⁵ Priedai (*lot.*).

⁵⁶ Greičiausiai istorikas Teodoras Wierzbowski (1853–1923).

⁵⁷ Greičiausiai istorikas Mikalojus Malinovskis (1799–1865).

⁵⁸ Erazmas Rykaczewskis (1803–1873) – istorikas, paskelbė *Relacje nuncjuszów apostolskich w Polsce* (1864).

⁵⁹ Išspausdinta: Jonas Totoraitis, „Benedictus Voina promovendus ad Episcopatum Vilmensem (1600 m.) (Iš Vatikano archyvo)“, in: *Tiesos kelias*, Kaunas, 1939, nr. 4, p. 271–281.

⁶⁰ Bernard Maciejowski (1548–1608) – Lucko vyskupijos vyskupas 1587–1597 m.

kurį kapitula nenorėjo įsileisti; Rafaėlio Korsako⁶¹, kandidato į Kijevo unitų Arcivyskupo koadjutorių; Petro Parčevskio⁶², kandidato į naujai įkurtą Smolensko vyskupiją, to, kurs vėliau buvo Žemaičių vyskupas ir k[t]. Nors ir gera būtų jas turėti, bet jas perrašinėdamas nenoriu gaišti laiko, tai ir apleidžiu, vieną kitą dalykėlį pažymėjęs.

Šiomet sueina 300 metų, kai įkurta Žemaičių Kalvarija. Ją ikūrė vyskupas Jurgis Tiškevičius. Apie jį aš noriu parašyti, remdamasis žiniomis, rastomis Vatikano Archyve. Apie jį jau esu radęs dvi bylas. Reikia dar rasti trečią. Kai tik tą būsiu radęs, imsiu rašyti.

Nei iš mitologijos, nei iš ūkio srities nieko nesu užėjęs. Apie Vilnių turiu dvi žinias ypatingas: 1635 vienas liudininkas sako, kad jame buvo daugiau kaip 50.000 gyventojų, kitas, kad apie 70.000. Toki mano darbai, o geidaviškai surinkti ko daugiausiai būtų, kiek galima visas.

Su tikra pagarba k[un] J. Totoraitis

Prierašas lapo šone. Prašymą del lėšų archyvinėms išlaidoms ypač fotografijoms parašiau ir siunčiu drauge su šiuo laišku. Prašyčiau paremti. Jei apsiims man bent kiek skirti, mano darbas eis daug greičiau ir aš daug galėčiau surinkti.

X. ZENONO IVINSKIO LAIŠKAS JONUI TOTORAIČIUI MIC,
Kaunas, 1938-05-26

Kaunas, 1938.V.26.

Aukštai Gerbiamas Kunige Profesoriau,

Labai dėkoju Tamstai už atviruką ir du laiškus. Visas Tamstos rašytas žinias apie Vatikano archyvą su malonumu skaičiau. Tos žinios man įdomios. Malonu girdėti, kad Tamstai Tėvas Kleintjens S. J. padėjo orientuotis archyve.

Aš kalbėjausi su „Praeities“ Redakcija dėl išspausdinimo jo sudaryto sąrašo rankraščių apie Lietuvą. Tas sąrašas bus mūsų tyrinėtojams labai naudingas. Todėl jį Redakcija su mielu noru spausdins. Šitas, iš eilės trečias „Praeities“ tomas išeis rugpiūčio-rugsėjo mėnesį. Todėl būtų gera iki

⁶¹ Rapolas Korsakas (apie 1601–1640) – vyskupas, Kijevo unitų metropolitas.

⁶² Petras Parčevskis (1590–1658) – Žemaičių vyskupijos vyskupas 1649–1655 m.

rugpiūčio mėn. pusės, vėliausiai iki pabaigos, tą Tėvo Kleintjens rankraštį gauti. Kadangi aš esu dabar „Praeities“ redakcijoje (redakcinėje komisijoje), rankraštį galima siųsti ir mano adresu arba tiesiai prof. A. Janulaičiui (Kęstučio 30). Šitą rankraštį taip pat mielai spausdintų prof. J. Eretas⁶³ „Athenaeume“. Žinoma, abi redakcijos moka honorarą. Kas liečia „Athenaeumą“, tai jis išeis lapkričio-gruodžio mėn., ir jam siunčiant reikėtų įteikti bent iki spalio mėn. Aš kalbėjau ir dėl kitų Tamstos laiške minimų dalykų. „Athenaeum“ galėtų ir kitus du dalykus išspausdinti. Jiedu taip pat tilptų ir „Praeityje“. Gal reikėtų tą rankraščių sąrašą iš Fondo Garampi spausdinti „Praeityje“, taip pat Inventarium... iš 1682 (1589 m.), o „Athenaeum'e“ „Vitaetatum Jesuit. Lit.“ Abiejų žurnalų redakcijas, kiek tamstos laiške buvo pažymėta, painformavau apie tuos dalykus. Bendrai Vaticanica bus mielai spausdinama. Aš apie tai trumpai dar parašiau Tėvui Kleintjens. Malonėkite ir Tamsta jį ta prasme painformuoti.

Prie šios progos Gerb. Profesoriumi norėjau pranešti, kad už savaitės į Romą atvažiuoja p. Dr. Marija Andziulytė-Ruginienė. Ji nori ieškoti toliau medžiagos Žemaičių christianizacijos istorijai XV–XVI a. Jos darbas „Žemaičių christianizacijos pradžia“ yra neseniai pasirodęs. Aš jai pažadėjau parašyti Tamstai ir Tėvui Kleintjens, kad Tamstos jai duotumėte reikalingų nurodymų.

Pono Jablonskio⁶⁴ nuomone Tamstai būtų labai naudinga in extenso⁶⁵ nusikopijuoti Tarkvinijaus Pekulo, nuncijaus auditoriaus iš 1579 m. Žemaičių vizitaciją. Jablonskis yra paskelbęs tik ištrauką, („Archivum Philologicum“, IV, 1933). Ten yra žinių apie pagonybę.

Mane asmeniškai įdomauja senosios lietuvių religijos kulto liekanos ir lietuvių ekonominiai santykiai XVI a. Jei ką Gerb. Profesorius šioje srityje rastumėte, prašyčiau pažymėti nors trumpai. Aš manau irgi nuvažiuoti į Vatikano archyvą kada nors.

Istorijos draugijos susirinkime buvo iškeltas klausimas duoti dokumentų fotografavimui tam tikrą pinigų sumą. Aš manau, kad Gerb. Profesoriumi dokumentų nusirašinėjimas užimtų daug laiko, todėl reikėtų ieškoti galimybių nufotografuoti arba padaryti nors neigatyvus, fotokopijas (Photo-Copie). Vice-min. Masiliūnas⁶⁶ irgi neseniai asmeniškai sakė, kad tam reikalui

⁶³ Juozas Eretas (1896–1984) – profesorius, 1930–1938 m. Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto leidžiamo žurnalo *Athenaeum* redaktorius.

⁶⁴ Konstantinas Jablonskis (1892–1960) – istorikas, Lietuvos teisės istorijos tyrinėtojas.

⁶⁵ Ištiesai (lot.).

⁶⁶ Kazimieras Masiliūnas (1902–1973) – pedagogas, spaudos darbuotojas, Švietimo ministerijos viceministras 1934–1940 m.

Lituanistikos institutas turės ir duos lėšų. Jis galėtų už tokias nuotraukas atlyginti arba jas nupirkti.

Dar kartą dėkoju Gerb. kun. Profesorui už malonius laiškus. Jeigu kuo galiu būti Tamstai naudingas, su dideliu malonumu stengsiuos patarnauti. Būtų malonu ir toliau iš Tamstos gauti laiškų ir informacijų apie Tamstos dirbamą darbą Vatikano archyve.

Su gilia pagarba Tamstos Zenonas Ivinskis

Kaunas, Višinskio g. 32a, b. 2.

[Jono Totoraičio prierašas:] Ats. 31.V.1938 K.J.T.

JONAS TOTORAITIS'S MIC LETTERS TO ZENONAS IVINSKIS

Summary

The publication comprises letters from Jonas Totoraitis MIC (1872–1941), a professor at Vytautas Magnus University, to the historian Zenonas Ivinskis (1908–1971). Totoraitis wrote most of the published letters from Rome, where he worked in the Vatican archives in 1938 and 1939. He went to the Vatican after being dismissed from his position as professor of history at the Department of Philosophy of the Faculty of Theology and Philosophy at Vytautas Magnus University due to his age (he had turned 65). Totoraitis was among the first professional Lithuanian historians to work in the Vatican archives. It should be noted, however, that Totoraitis went there not of his own accord but at the behest of the superiors of the Marian Order, of which he was a member. His letters reveal the specifics of his work in the Vatican archives, the documents he had reviewed, the material he collected, and the works he had written using the collected material; also, his communication with the Dutch Jesuit historian Jean Chrétien Joseph Kleijntjens, his acquaintance with the renowned monuments of Rome and nearby areas, etc.